

Геометричні застосування визначеного інтеграла

1. Обчислення площ плоских фігур

З геометричного змісту визначеного інтеграла випливає методика його застосування до обчислення площ плоских фігур, заданих різноманітними способами, що була наведена у теоретичній частині. Розглянемо приклади знаходження площ за допомогою визначеного інтеграла.

Приклад 1. Обчислити площу фігури, обмеженої прямими $x = 0$, $x = 2$ та кривими $y = 2^x$, $y = 2x - x^2$.

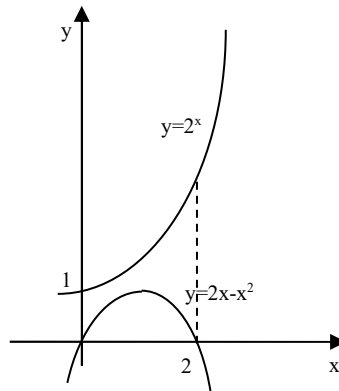

Рис. 1

Розв'язання. Побудуємо задану фігуру (рис. 1). Виходячи з розташування графіків кривих $y = 2^x$ та $y = 2x - x^2$ при $x \in [0; 1]$, знаходимо площу криволінійної трапеції, обмеженої заданими лініями:

$$S = \int_0^2 (2^x - (2x - x^2)) dx = \left. \frac{2^x}{\ln 2} \right|_0^2 - \left. x^2 \right|_0^2 + \left. \frac{x^3}{3} \right|_0^2 = \frac{3}{\ln 2} - 4 + \frac{8}{3} = \frac{3}{\ln 2} - \frac{4}{3}.$$

Приклад 2. Знайти площу області, обмеженої лініями $y = x - 1$ та $y^2 = x + 1$.

Розв'язання. Дана область зображена на рис.2. Вона є об'єднанням двох криволінійних трапецій D_1 та D_2 , що визначаються нерівностями:

$$D_1 : \begin{cases} -1 \leq x \leq 0, \\ -\sqrt{x+1} \leq y \leq \sqrt{x+1} \end{cases}; \quad D_2 : \begin{cases} 0 \leq x \leq 3, \\ x-1 \leq y \leq \sqrt{x+1} \end{cases}.$$

Знайдемо площу s заданої області як суму площ S_1 та S_2 областей D_1 та D_2 .

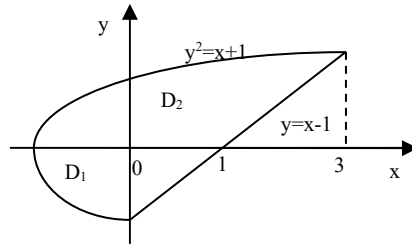

Рис. 2

$$S_1 = \int_{-1}^0 \left(\sqrt{x+1} - (-\sqrt{x+1}) \right) dx = 2 \int_{-1}^0 \sqrt{x+1} \cdot dx = \frac{4}{3} (x+1)^{\frac{3}{2}} \Big|_{-1}^0 = \frac{4}{3}.$$

$$S_2 = \int_0^3 \left(\sqrt{x+1} - (x-1) \right) dx = \frac{2}{3} (x+1)^{\frac{3}{2}} \Big|_0^3 - \frac{(x-1)^2}{2} \Big|_0^3 = \frac{16}{3} - \frac{2}{3} - 2 + \frac{1}{2} = \frac{19}{6}.$$

Для площі S заданої області знаходимо:

$$S = S_1 + S_2 = \frac{19}{6} + \frac{4}{3} = \frac{9}{2}.$$

Приклад 3. Знайти площу фігури, обмеженої параболою $y = -x^2 - 2x + 3$, дотичною до неї, проведеної у точці з абсцисою $x = 2$ та віссю ординат.

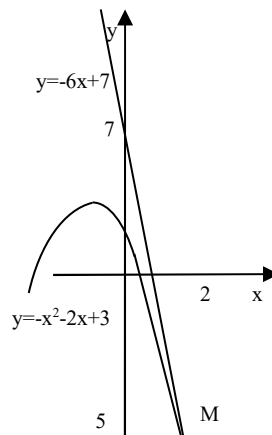

Рис. 3

Розв'язання. Знайдемо рівняння вказаної дотичної. Оскільки $y(2) = -5$, $y'(2) = -6$, то рівняння дотичної має вигляд $y + 5 = -6(x - 2)$, або $y = -6x + 7$. Знаходимо точку перетину параболи та дотичної:

$$\begin{aligned} -x^2 - 2x + 3 &= -6x + 7, \\ x^2 - 4x + 4 &= 0 \Rightarrow x = 2. \end{aligned}$$

Фігура, визначена в умові задачі, побудована на рис.3. Парабола розташована під дотичною на $[0; 2]$. Звідси випливає, що площа фігури:

$$S = \int_0^2 [7 - 6x - (-x^2 - 2x + 3)] dx = \int_0^2 (x - 2)^2 dx = \frac{(x - 2)^3}{3} \Big|_0^2 = \frac{8}{3}.$$

Приклад 4. Знайти площу фігури, обмеженої лінією $\rho = a \sin 3\varphi$.

Розв'язання. Дана крива (трилисник) зображена на рис. 4. Вона утворює три петлі рівної площі, кожна з яких обмежує криволінійний сектор. Обчислимо площу одного такого сектора, використавши формулу

$$S = \frac{1}{2} \int_{\varphi_1}^{\varphi_2} \rho^2(\varphi) d\varphi.$$

Оскільки $\rho \geq 0$ і $a > 0$, то $\sin 3\varphi \geq 0$, звідки $2k\pi \leq 3\varphi \leq \pi + 2k\pi$, отже,

$$\frac{2k\pi}{3} \leq \varphi \leq \frac{\pi + 2k\pi}{3}.$$

У нашому випадку для сектора у першій чверті координатної площини при $k = 0$ $0 \leq \varphi \leq \frac{\pi}{3}$. Тому його площа дорівнює:

$$\begin{aligned} S_1 &= \frac{1}{2} \int_0^{\pi/3} a^2 \sin^2 3\varphi d\varphi = \frac{a^2}{4} \int_0^{\pi/3} (1 - \cos 6\varphi) d\varphi = \\ &= \frac{a^2}{4} \left(\varphi - \frac{1}{6} \sin 6\varphi \right) \Big|_0^{\pi/3} = \frac{\pi a^2}{12}. \end{aligned}$$

Шукана площа $S = 3S_1 = \frac{\pi a^2}{4}$.

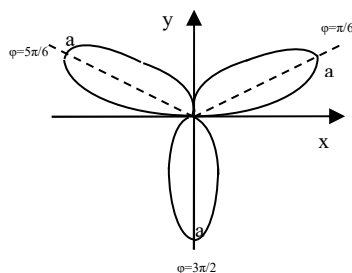

Рис. 4

Вправи для самостійного розв'язання:

1. Знайти площу фігури, обмеженої лініями $y = -x^2$, $x + y + 2 = 0$.
(Відповідь: 4,5)
2. Знайти площу фігури, обмеженої лініями $y = \frac{16}{x^2}$, $y = 17 - x^2$.
(Відповідь: 18)
3. Знайти площу фігури, обмеженої лініями $y = \frac{x^2}{4}$, $y = 3x - \frac{x^2}{2}$.
(Відповідь: 8)
4. Знайти площу фігури, обмеженої лінією $\rho = a \cos 5\varphi$. (Відповідь: $\frac{\pi a^2}{4}$.)

2. Знаходження об'ємів тіл обертання

Розглянемо приклади, пов'язані з використанням визначеного інтеграла для знаходження об'ємів тіл обертання.

Приклад 5. Знайти об'єм тіла, що утворене обертанням криволінійної трапеції, обмеженої лініями $y = \sqrt{x}$, $y = \sqrt{2-x}$ та $y = 0$, навколо осі Ox .

Розв'язання. Дане тіло обертання схематично представлено на рис. 5. Абсцису точки перетину кривих $y = \sqrt{x}$ та $y = \sqrt{2-x}$ знаходимо з рівняння $\sqrt{2-x} = \sqrt{x}$, звідки $x = 1$. Шуканий об'єм знаходимо як суму об'ємів двох тіл. Для першого з них $0 \leq x \leq 1$, $0 \leq y \leq \sqrt{x}$, для другого –

$1 \leq x \leq 2$, $0 \leq y \leq \sqrt{2-x}$. Використавши для обчислення кожного з цих об'ємів формулу

$$V = \pi \int_a^b y^2(x) dx,$$

отримаємо:

$$V = \pi \int_0^1 x dx + \pi \int_1^2 (2-x) dx = \frac{\pi}{2} - \pi \frac{(x-2)^2}{2} \Big|_1^2 = \frac{\pi}{2} + \frac{\pi}{2} = \pi.$$

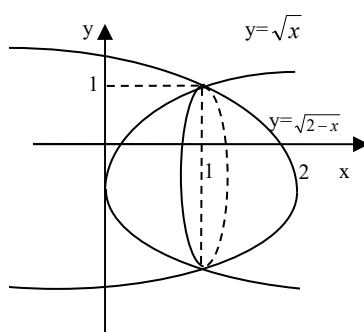

Рис. 5

Приклад 6. Знайти об'єм тіла, що утворене обертанням криволінійної трапеції, обмеженої лініями $x^2 + y^2 = 16$, $x = 1$, $x = 3$, $y = 0$ навколо осі Ox .

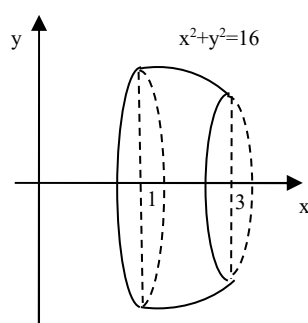

Рис. 6

Розв'язання. Схематичне зображення даного тіла обертання наведено на рис. 6. Для обчислення його об'єму використаємо формулу з попереднього прикладу. Маємо:

$$V = \pi \int_a^b y^2(x) dx = \pi \int_1^3 (16 - x^2) dx = \pi \left(16x - \frac{x^3}{3} \right) \Big|_1^3 = \frac{70\pi}{3}.$$

Приклад 7. Знайти об'єм тіла, що утворене обертанням криволінійної трапеції, обмеженої кривими $y = x^3$, $y = 8$, $x = 0$ навколо осі Oy .

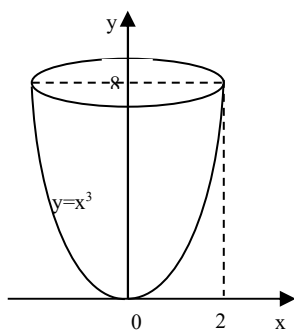

Рис. 7

Розв'язання. Для знаходження об'єму даного тіла, схематичне зображення якого наведене на рис. 7, використаємо формулу для об'єму тіла, утвореного обертанням криволінійної трапеції $a \leq x \leq b$, $0 \leq y \leq f(x)$ навколо осі Oy :

$$V = \pi \int_a^b x \cdot f(x) dx.$$

Знаходимо:

$$V = \pi \int_0^2 x \cdot x^3 dx = \pi \frac{x^5}{5} \Big|_0^2 = \frac{32\pi}{5}.$$

Вправи для самостійного розв'язання:

1. Знайти об'єм тіла, утвореного обертанням навколо осі Ox кривої $y = 2\sqrt{x}$, $0 \leq x \leq 1$. (Відповідь: 2π).

2. Знайти об'єм тіла, утвореного обертанням навколо осі Ox фігури, обмеженої лініями $y = \frac{64}{x^2 + 16}$ та $x^2 = 8y$. (Відповідь: $\frac{16\pi(5\pi + 8)}{5}$).
3. Знайти об'єм тіла, утвореного обертанням навколо осі Ox фігури, обмеженої лініями $y = \sqrt{x} \cdot e^x$, $x = 1$, $y = 0$. (Відповідь: $\frac{\pi(e^2 + 1)}{4}$).

3. Обчислення довжини дуги кривої

Приклад 8. Знайти довжину дуги кривої $y = \operatorname{ch} x$ від точки $A(0; 1)$ до точки $B(b; \operatorname{ch} b)$.

Розв'язання. Використаємо формулу для знаходження довжини дуги графіка функції $y = y(x)$, заданої у декартових координатах на відрізку $[a; b]$:

$$|L| = \int_a^b \sqrt{1 + y'^2} dx.$$

У нашому випадку $y'(x) = \operatorname{sh} x$, $1 + y'^2 = 1 + \operatorname{sh}^2 x = \operatorname{ch}^2 x$, тому

$$|L| = \int_0^b \sqrt{1 + y'^2} dx = \int_0^b \operatorname{ch} x dx = \operatorname{sh} x \Big|_0^b = \operatorname{sh} b.$$

Приклад 9. Знайти довжину дуги L кривої, заданої у параметричній формі: $x = a \cos^4 t$, $y = a \sin^4 t$, $a > 0$.

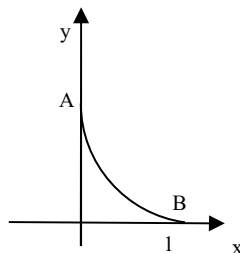

Рис. 8

Розв'язання. Дана крива у декартовій системі координат наведена на рис. 8. Оскільки для даної дуги $x > 0, y > 0$, то можна прийняти, що $t \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right]$. Тоді кожному значенню t відповідає єдина точка на дузі L і можна використати формулу для обчислення довжини дуги кривої, заданої у параметричній формі:

$$|L| = \int_{t_1}^{t_2} \sqrt{x'^2(t) + y'^2(t)} dt,$$

де $t \in [t_1; t_2]$.

Для заданої кривої $x'(t) = -4a \cos^3 t \cdot \sin t, y'(t) = 4a \sin^3 t \cos t$. Тоді отримуємо:

$$\begin{aligned} x'^2(t) + y'^2(t) &= 16a^2 \cos^6 t \sin^2 t + 16a^2 \sin^6 t \cos^2 t = \\ &= 2a^2 \sin^2 2t (1 + \cos^2 2t). \end{aligned}$$

Шукана довжина дуги L дорівнює:

$$|L| = a\sqrt{2} \int_0^{\pi/2} \sqrt{1 + \cos^2 2t} \sin 2t dt = \left\| \begin{aligned} \cos 2t = z, -2 \sin 2t dt = dz, \\ t = 0 \Rightarrow z = 1, t = \pi/2 \Rightarrow z = -1 \end{aligned} \right\| = \frac{a}{\sqrt{2}} \int_{-1}^1 \sqrt{1 + z^2} dz.$$

Використаємо відомий табличний інтеграл

$$\int \sqrt{a^2 + x^2} dx = \frac{x}{2} \sqrt{x^2 \pm a^2} \pm \frac{a^2}{2} \ln \left| x + \sqrt{x^2 \pm a^2} \right| + C,$$

наведений у розширеній таблиці основних інтегралів, отримаємо:

$$|L| = \frac{a}{\sqrt{2}} \int_{-1}^1 \sqrt{1 + z^2} dz = \frac{a}{\sqrt{2}} \left(z \sqrt{1 + z^2} + \ln \left(z + \sqrt{z^2 + 1} \right) \right) \Big|_0^1 = a + \frac{a \ln(1 + \sqrt{2})}{\sqrt{2}}.$$

Приклад 10. Знайти довжину дуги L кривої $r = a(1 + \cos \varphi), a > 0$ (кардіоїда), заданої у полярній системі координат.

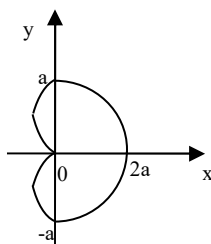

Рис. 9

Розв'язання. Загальний вигляд кардіоїди представлено на рис. 9. Оскільки вона є замкненою кривою, то для неї $\varphi \in [0; 2\pi)$. Використаємо формулу для знаходження довжини дуги кривої, заданої у полярних координатах:

$$|L| = \int_{\varphi_1}^{\varphi_2} \sqrt{\rho^2(\varphi) + \rho'^2(\varphi)} d\varphi.$$

Для кардіоїди маємо:

$$\begin{aligned} \rho' &= -a \sin \varphi, \quad \rho^2 + \rho'^2 = a^2 (2 + 2 \cos \varphi) = 4a^2 \cos^2 \frac{\varphi}{2}. \\ |L| &= \int_0^{2\pi} 2a \left| \cos \frac{\varphi}{2} \right| d\varphi = 4a \int_0^{\pi} \cos \frac{\varphi}{2} d\varphi = 8a \sin \frac{\varphi}{2} \Big|_0^{\pi} = 8a. \end{aligned}$$

Вправи для самостійного розв'язання.

1. Знайти довжину дуги лінії $y = \ln x$ від $x_1 = \sqrt{3}$ до $x_2 = \sqrt{8}$.
(Відповідь: $1 + \frac{1}{2} \ln \frac{3}{2}$).
2. Знайти довжину дуги кривої $y = \ln(\sin x)$ від $x = \frac{\pi}{3}$ до $x = \frac{\pi}{2}$.
(Відповідь: $\frac{1}{2} \ln 3$).
3. Знайти довжину дуги лінії $x = \frac{t^3}{3} - t, y = t^2 + 2$ від $t = 0$ до $t = 3$.
(Відповідь: 12).